

بررسی نقوش و نمادها در پوشاک ورزش زورخانه‌ای *

فریده طالب پور^۱، محمد ویسیان^۲

۱- دانشیار دانشگاه الزهرا(س) - دانشکده هنر

۲- کارشناس ارشد - مرکز ملی فرش ایران

چکیده

زورخانه مکانی است که ارتباط تنگاتنگی با پهلوانی دارد و از ایام کهن محلی برای پرورش مردانی بوده است که در هنگام حمله متجاوزین به کشور در برابر دشمنان ایستادگی نمایند. حضور در زورخانه و شرکت در مراسم آن آداب خاصی دارد و اجرای حرکات ورزشی توسط پهلوانان مستلزم پوشیدن لباس ویژه‌ای است. این لباس که به تنبان یا تنکه معروف است ویژگی‌های خاصی دارد و ورزشکاران جهت دریافت آن، باید سلسله مراتبی را طی کنند. پوشاک ورزش زورخانه‌ای در ایران با وجود سابقه‌ای کهن و باستانی به روشنی مورد مطالعه جامع قرار نگرفته است. این پوشاک معمولاً از پارچه و چرم تهیه می‌شود و با نقوش سنتی که ریشه در هنر کهن ایران دارند، تزئین می‌شود. غالب‌ترین نقوش تزئینی در آن بته‌جقه است که در صور گوناگونی ظاهر می‌گردد و آن را نمادی از سرو دانسته‌اند. بته می‌تواند با حفظ هویت گیاه‌گونه‌ی خود در فرم‌های دیگری ظاهر گردد که دستاورد هنر و خلاقیت هنرمندان اعصار مختلف است. این نقوش ره‌آورد آیین‌ها، اسطوره‌ها و باورهای مردمان گذشته است که به صورت نمادین بر روی پوشاک ورزش زورخانه جلوه‌گر می‌شود.

اهداف مقاله:

۱. بررسی پوشاک زورخانه‌ای و تزئینات آن‌ها؛
 ۲. بررسی نقوش و نمادها در پوشاک زورخانه‌ای.
- سئوالات:

۱. پوشاک ورزش زورخانه شامل چه اجزایی می‌شود؟
۲. نقوش تزئینی در پوشاک ورزش زورخانه چگونه است و چه مفاهیمی دارند؟

واژه‌های کلیدی: زورخانه، پوشاک، نقوش، نمادها.

1. Email: talebpour@alzahra.ac.ir

2. Email: mveysian@yahoo.com

* (تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۱۱/۲۱ - تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۱/۱۶)

مقدمه

ورزش زورخانه‌ای از آیین‌های خاص ایرانیان برای پرورش بدن و تزکیه روح می‌باشد. این ورزش شامل ابعاد گوناگونی نظیر اخلاقی-تربیتی و پرورش جسم می‌باشد. اگرچه ورزش‌های سنتی در ایران دارای ریشه‌های تاریخی کهنی هستند و از مراسم ملی محسوب می‌شوند، لیکن اصل و منشأ آن‌ها کاملاً روشن نیست (حسن‌پور، ۱۳۸۷: ۱۷). ورزش و انجام حرکات پهلوانی از فعالیت‌های اصلی ایرانیان در دوران باستان بود و ورزشکارانی که دارای قدرت بدنی و شجاعت بودند، مورد احترام همه قرار می‌گرفتند. زورخانه به پهلوانی گره می‌خورد و جای تمرین پهلوانان است. علاقه ایرانیان به پهلوانی و آیین جوانمردی، موجب استمرار زورخانه‌ها و ورزش زورخانه‌ای شده است (مختاری، ۱۳۸۸: ۲۶).

در این مقاله در باره ورزشی گفتگو می‌شود که آن را ورزش «زورخانه‌ای» یا «باستانی» می‌نامند. در این راستا بررسی پوشاک ورزشکاران زورخانه‌ای و نقوش آن‌ها بر مبنای یافته‌های پژوهشی، با تکیه بر ادبیات مستند علمی برای شناخت هنری پوشاک خاص این ورزش بومی، به عنوان پشتوانه‌ای ملی ضروری به نظر می‌رسد. برخی از پژوهشگران درباره این ورزش، آلات و ادوات و نحوه اجرای عملیات ورزشی تألیفاتی کرده‌اند. در برخی مقالات پوشاک این ورزش مورد بررسی قرار گرفته است (مجیدی خامنه، ۱۳۸۳؛ حسین‌پور و سلطانی، ۱۳۸۹) لیکن از نظر بررسی نمادین نقوش مایه‌های به کار رفته در پوشاک زورخانه‌ای، پژوهشی وجود ندارد. با توجه به قدمت این ورزش در ایران، که به راستی زادگاه آن می‌باشد و توسعه آن در بین کشورهای آسیایی، ضروری است که مستندات این ورزش باستانی گردآوری و ضبط گردد. از سویی دیگر لباس همواره بستری برای بروز خلاقیت‌ها و اعتقادات، باورها و آیین مردمان هر دوره بوده است که با شناخت آرایه‌های تزئینی آن، می‌توان به خصوصیات آن قوم پی برد. لذا در این مقاله نگاره‌ها و نمادها در پوشاک زورخانه‌ای شناسایی و استخراج می‌گردد. بنابر این اهداف این پژوهش عبارتند از:

- شناسایی انواع پوشاک ورزش زورخانه‌ای و تزئینات آن‌ها
- شناسایی و طبقه‌بندی طرح، نقش و نمادها در پوشاک ورزش زورخانه‌ای
نماد عبارتست از هر شکل، نشانه، علامت، رنگ و ترکیب که بر معنا و مفهومی ورای آنچه که در ظاهر می‌نماید، دلالت کند (افروغ، ۱۳۸۹: ۱۳). استفاده از نماد از ابتدای پیدایش تمدن بشری وجود داشته است. نمادپردازی رفتاری کاملاً آگاهانه بوده و حقایق و وقایعی که در ماورای درک انسان است او را واداشته تا برای بیان اندیشه‌ها و مفاهیمی که توصیف کلامی آن‌ها مشکل بوده، نظام‌هایی از علایم گوناگون را به کار برد (هال، ۱۳۸۹: ۹). در هنر ایران به‌وفور از تزئینات استفاده شده که بسیاری از مفاهیم اعتقادی و فکری را در شکل ساده‌ای از آرایه‌های زینتی جای داده است. این تزئینات حاوی مفاهیمی هستند که با خلاقیت هنرمند درآمیخته و نقوش را شکل داده‌اند و هنر را بستری برای بیان خود برگزیده‌اند (زکریایی کرمانی، ۱۳۸۸: ۱۱۹). بته‌جقه، به‌عنوان یکی از نقوش گیاهی، از عناصر تزئینی رایج در هنرهای سنتی می‌باشد و نگاره‌ای است که در طی زمان در میان فرهنگ‌های مختلف به کار رفته است. این آرایه تزئینی، نمادی از اندیشه و هنر سنتی است که گروهی از نشانه‌شناسان آن را نمادی از سرو یا درخت زندگی می‌دانند که با حفظ هویت اصلی خود و با خلاقیت هنرمندان از شکل اولیه فاصله گرفته و به صور متفاوت انتزاعی در هنرهای مختلفی از جمله پوشاک زورخانه دیده می‌شود. نماد، اغلب در ساختار جامعه‌ای که به آن تعلق دارد، قابل فهم است. از آنجایی که گستره فراخ معنایی، یکی از پیامدهای نماد است، نمادهای موجود در پوشاک زورخانه نیز از این قاعده مستثنا نیست. این نمادها برآمده از باورها و هنر مردم ایران می‌باشد. انسان نمادپرداز، اشیاء و اشکال را به نمادها تبدیل می‌کند و تصویر آن‌ها را در هنر و به‌ویژه هنرهای بصری به کار می‌گیرد (افروغ، ۱۳۸۹: ۲۷). لذا هر اجتماعی مجموعه‌ای از نمادها را که مربوط به اعتقادات و ارزش‌های خودش است، درک خواهد کرد و نمی‌توان معنای این نمادها را به طور

مهرداد بهار در مقاله‌ای بیان می‌کند که در دوره قبل از اسلام در ایران، مدارک روشنی از زورخانه وجود ندارد، لیکن با عنایت به شباهت‌های موجود میان معابد و آیین مهرپرستی با ساختمان‌های زورخانه و آیین آن و با توجه به منابع مکتوب قرون اولیه اسلامی، احتمالاً در دوران قبل از اسلام نیز پرورش جسم و روان در نزد ایرانیان از جایگاه مهمی برخوردار بوده است. «بر ورزش باستانی ایران عمری دراز گذشته و مانند همه سنت‌های باستانی، اصل و منشأ آن در غبار تاریخ گم شده است و امروز اگر می‌کوشیم اصل آن را بازیابیم، این کوشش تنها بر نشانه‌هایی استوار است که اینجا و آنجا به چشم می‌خورد» (بهار، ۱۳۵۱: ۷). لذا از ورزش زورخانه‌ای به صورتی که مشاهده می‌شود، در سده‌های پیش از اسلام اخبار مضبوطی در دست نیست. در اسناد تاریخ ایران در سده‌های اولیه اسلامی که مولفان نزدیک‌تر به دوره‌های پیشین بوده‌اند و اطلاعاتی را درباره قهرمانان و جنگ‌های قبل از دوره اسلامی ارائه نموده‌اند، مطلبی درباره این ورزش ننوشته‌اند (پرتویضایی کاشانی، ۱۳۸۲: ۲۱). اما متون و اسنادی که از دوره اسلامی ایران برجا مانده است، از رواج پهلوانی در این دوران سخن می‌گویند. نام برخی از حرکات ورزشی زورخانه‌ای در کتاب *هدایه‌المتعلمین فی الطب*، تألیف ابوبکر اخوینی^۱ در سده ۴/۱۰، آمده است؛ نظیر: سنگ گرفتن - کمان گروهه^۲ کشیدن و کشتی گرفتن. کتاب *مجملة التوارخ و القصص* تألیف سال ۵۲۰/۱۱۲۶، از رواج کشتی پهلوانی و اصطلاحات زورخانه‌ای مانند «نوخاسته» سخن می‌گوید. اندر عهد نوذر و زاب، پهلوانی به زال رسید. اندر عهد کیقباد، رستم پسر زال نوخاسته^۳ بود. «اندر عهد کیکاووس، جهان پهلوانی رستم کرد» (انصاف‌پور، ۱۳۶۸: ۴۷). در اسناد فارسی مانند *فتوت‌نامه سلطانی* تألیف سده ۶/۱۲، آیین کشتی گرفتن و پهلوانی با انبیاء و شخصیت‌های اسطوره‌ای پیوند می‌خورد (بررسی فرهنگی - اجتماعی زورخانه‌های تهران، ۲۵۳۵: ۱۳). پس از اسلام با رواج تصوف، ورزش زورخانه‌ای نیز با آن درآمیخت. «اوکتای قآن» پسر و جانشین «چنگیزخان» در رواج آیین پهلوانی نقش مهمی داشته است. در قرن هشتم

مطلق برای تمام جوامع یکسان پنداشت.

این پژوهش با روش توصیفی و تطبیقی با استناد به منابع کتابخانه‌ای و تصویری انجام شده و نگارش آن با رویکرد توصیفی و تحلیلی صورت گرفته است. هم‌چنین از روش میدانی و مطالعه مستقیم نمونه‌ها در تعدادی از زورخانه‌های تهران برای تهیه تصاویر استفاده شده است. از این مطالعه می‌توان دریافت که چگونه امروزه پوشاک ورزش زورخانه‌ای تزئین می‌گردد.

پیشینه ورزش زورخانه‌ای در ایران

از معروف‌ترین ورزش‌های سنتی ایران، ورزش زورخانه‌ای است که دارای سابقه بسیار کهنی می‌باشد. برخی معتقدند که قدمت این ورزش در ایران به دوران قبل از اسلام می‌رسد (حسن‌پور، ۱۳۸۷: ۲۲). البته وجود مستندات گوناگون تاریخی، قدیمی بودن آن را روشن می‌کند (بررسی فرهنگی - اجتماعی زورخانه‌های تهران، ۲۵۳۵: ۲۹). از کاوش‌های باستان‌شناسی بین‌النهرین و منطقه لرستان، مربوط به ۲۵۰۰ تا ۲۷۰۰ سال قبل از میلاد مسیح، مهری یافت شده است که افرادی را در حال حرکات ورزشی نشان می‌دهد، تصویر ۱.

تصویر ۱: ورزش زورخانه‌ای در مهری از لرستان، (مأخذ: درگاه فدراسیون بین‌المللی ورزش‌های زورخانه‌ای، دریافت مهرماه ۱۳۹۲).

دوره باستان می‌ماند و همه یادآور سنن کهن ایرانیان باستان می‌باشد. در سال ۱۳۸۳ ورزش باستانی به مجموعه ورزش‌های جهانی پیوست و با معرفی ورزش باستانی به عنوان میراث معنوی مردم آسیا، از آن استقبال گردید (درگاه فدراسیون بین‌المللی ورزش‌های زورخانه‌ای-مهرماه ۱۳۹۲).

پوشاک ورزشکاران زورخانه‌ای

ورزشکاران باید در زمان انجام حرکات ورزشی در زورخانه لباس مخصوصی بپوشند (حسن‌پور، ۱۳۸۷: ۲۴). ورزش نمودن با لباس معمولی در زورخانه ممنوع است و ورزشکاران فقط باید با شلوارک مخصوص به نام «تنکه» یا «تنبان» وارد گود شوند و لنگی را بر روی آن ببندند. هم چنین ورود با کفش به گود ممنوع است. لباس سنتی ورزشکاران زورخانه شامل نطعی، شلوارک، پیراهن ورزشی (که در مراسم خاصی استفاده می‌شود) و لنگ می‌باشد (عقیلی، ۱۳۸۱: ۲۹) که اخیراً تی شرت نیز به آن اضافه شده است

– **نطعی:** نطعی، قطعه‌ای چرمی است که در گذشته پهلوانان به صورت پیش‌بند بر روی شلوار کشتی می‌بستند و امروزه این قطعه تبدیل به لنگ شده است. دهخدا نطعی را این‌گونه معرفی می‌کند: «تنبان چرمی که پهلوانان در وقت کشتی گرفتن می‌پوشند و آن را تنکه نیز گویند... و چون گویند فلان نطع پوش است مراد آن باشد که در کشتی سرآمد پهلوانان است» (دهخدا، ۱۳۷۲، ج ۱۳: ۱۹۹۴۲). در گذشته پهلوانانی که به مقام استادی می‌رسیدند با اجازه پادشاه حق بستن نطعی داشتند (پرتو بیضایی کاشانی، ۱۳۸۲: ۱۰۵).

– **شلوارک:** لباس مخصوص کشتی‌گیران است که تنبان، تنکه، تنک، سلوار، شلوار و سزاوار نیز نامیده می‌شود. تنبان، شلوار کوتاهی است که قسمت ران تا زانو را می‌پوشاند. رویه آن بیشتر به رنگ سبز، قرمز و آبی است و قسمت کمر، نشیمنگاه و سر دو زانوی آن از چرم تهیه می‌شود (حسن‌پور، ۱۳۸۷: ۲۴). در درزهای آن مغزی چرم دوخته می‌شود و ناحیه بالای شلوارک، لبه پاچه‌ها و بند کمر نیز از جنس چرم

پهلوان «محمود»، معروف به «پوریای ولی»، اهل خوارزم، سرآمد همه پهلوانان گردید. از دوره قبل از این پهلوان نامدار، اطلاعات کمی درباره آداب و اعمال آنان در اسناد موجود است (عقیلی، ۱۳۸۱: ۱۸).

ورزش زورخانه‌ای با آداب و شکل ساختمان امروزی در اصل از دوران صفویه به بعد مورد توجه قرار گرفته است. در این دوره پهلوانی از ارزش زیادی برخوردار بوده و مقام پهلوان‌باشی از مقامات برجسته دربار محسوب می‌شد. از زمان فتحعلی‌شاه قاجار به بعد اطلاعات بیشتری از زورخانه، کشتی‌گیری و پهلوانی موجود است. هم چنین با ورود فن عکاسی به ایران، تصاویری نه چندان واضح از حرکات ورزشی و زورخانه‌ها نیز برجای مانده است. در دوران ناصرالدین شاه حمایت از ورزش زورخانه‌ای به اوج خود رسید. در آن دوره پهلوانان بسیاری ظهور کردند و این ورزش ملی- مذهبی را گسترش دادند. کار تا جایی پیش رفت که عوامل حکومتی هر یک برای خود زورخانه‌ای خصوصی ساختند و پهلوان مخصوص خود را پرورش دادند و زورخانه در سیر تاریخ خود در این دوره بسیار مورد توجه قرار گرفت (عقیلی، ۱۳۸۱: ۲۴).

دوره جدید ورزش زورخانه‌ای با تشکیل دولت پهلوی آغاز گردید. در این زمان ابتدا حضور پهلوانان در عرصه اجتماعی کم‌رنگ گردید و با تقلید از الگوهای غربی در ورزش ایران، شکل سنتی ورزش پهلوانی از هم گسیخت (مختاری، ۱۳۸۸: ۲۷). در دهه ۱۳۳۰ شمسی ورزش کشتی با قوانین بین‌المللی جدید نیز رواج یافت. به زودی کشتی به ورزش اول و ملی ایرانیان مبدل شد و از طریق کشتی، مفهوم «قهرمانی» در کنار «پهلوانی» پدیدار شد (مختاری، ۱۳۸۸: ۴۲). از زمانی که ورزش‌های جدید در کشور معرفی شدند، نام «ورزش باستانی» به جای ورزش زورخانه‌ای رایج شد. شاید این نام برداشتی از شکل عمومی عناصر مرتبط با آن باشد. مثلاً استفاده از شلوارک گلدوزی شده با نگاره‌های کهن و آیین‌های کشتی پهلوانی و لوازم ورزشی مانند میل که شبیه به گرز است، کباده که شبیه به کمان و سنگ که به سپر سربازان ایران در

۱- طرح یک بته در زمینه اصلی پوشاک که ممکن است نقوش شطرنجی در بالای آن دوخته شود. زمینه کار ممکن است ساده باشد یا با خطوط منحنی پر شده باشد. بته ممکن است به صورت ساده‌ای هویدا شود یا درون آن با نقوش تزئینی تکمیل گردد که این شیوه همواره در هنر ایران دیده شده است. درون بته‌ها با بته‌های کوچک‌تر یا گل‌ها و سایر آرایه‌های تزئینی پر می‌شود و کل آرایه درون قابی (حاشیه‌ها) قرار می‌گیرد. این قاب تزئینی شامل نقش انواع خطوط می‌باشد که به صورت حاشیه‌ای نقش بته زمینه را در برمی‌گیرد و تعداد آن‌ها غالباً سه عدد است. بته‌ها در دو لنگه شلوارک حالتی متقارن و متقابل به هم دارند.

۲- طرح دو بته در بالا و پایین یک‌دیگر که سر بته‌ها در دو جهت قرار دارند و شاید مضمونی از بته‌های قهر و آشتی را نشان می‌دهد. این بته‌ها حالت تقارن نسبت به هم دارند و درون حاشیه‌ای قرار گرفته‌اند که زمینه کار یا ساده می‌باشد یا توسط خطوط منحنی پر شده است. به لحاظ فضای محدود جلو یا پشت یک طرف شلوارک، دو بته همیشه در بالا و پایین یک‌دیگر نقش می‌شود.

۳- طرح بته مادر و بچه که صور گوناگونی در آن دیده می‌شود. یا زمینه کار ساده است و یا با خطوط اسلیمی پر می‌شود. ممکن است خطوط شطرنجی در بالای طرح نیز دوخته شود. گاهی اشکالی به صورت پایه در زیر بته‌ها دیده می‌شود که احتمالاً نشانه گلدان است که پایه بته درون آن قرار گرفته است و کل آرایه درون حاشیه قرار می‌گیرد. بته تمثیلی از درخت زندگی است که از گلدان رشد کرده است. این نقش‌پردازی در منسوجات دوره قاجار به وفور به خصوص در پارچه‌های زربفت دیده می‌شود.

۴- طرح‌های مرکب، این طرح‌ها شامل یک بته مادر و بچه و یک بته منفرد در بالای آن است. گاهی دو بته مادر و بچه بر بالا و پایین یک‌دیگر نیز نقش می‌شوند و گاهی ممکن است یک بته بزرگ و چند بته کوچک مستقل رودوزی شوند. زمینه کار در این موارد غالباً ساده بوده و فقط خطوط تزئینی دور

است. روی شلوارک در قسمت ران‌ها نقوش بته، بیشتر بته سرکج گلدوزی می‌شود. این نقوش از نخ‌های بسیار محکم یا از ابریشم است (پرتو بیضایی کاشانی، ۱۳۸۲: ۱۰۷). قسمت بالای شلوارک را اصطلاحاً «برج»، قسمت کمر شلوار از جلو «پیش‌قبض»، روی زانو را «پیش‌کاسه» یا «سرکاسه» و پشت زانو را «پس‌کاسه» می‌نامند (صدیق، ۱۳۴۳: ۸).

- **لنگ:** لنگی که ورزشکاران به کار می‌برند، از نوع معمولی است. لنگ به دستور مرشد یا پیش‌کسوتان به ورزشکاران داده می‌شود. پیش‌کسوتان بعد از بستن لنگ، یک لنگ دیگر به صورت سه گوش بر روی لنگ اول می‌بندند که نشان‌دهنده کسوت ورزشی آنان است (عقیلی، ۱۳۸۱: ۴۰). لباس زورخانه در غیر از مواقع کشتی گرفتن همواره لنگ بوده است که بر روی شلوار بسته می‌شد. پهلوانان و پیش‌کسوتان فقط مجاز هستند که سر لنگ را آزاد بگذارند و هم‌چنین آن را به صورت لچکی^۵ ببندند (پرتو بیضایی کاشانی، ۱۳۸۲: ۵۴).

نقوش شلوارک ورزشکاران زورخانه‌ای

مهم‌ترین بخش لباس ورزشکاران، شلوارک (تنکه، تنبان) آن‌هاست که دارای رودوزی می‌باشد. معمولاً بخش‌های جلوی شلوارک به خصوص روی ران‌ها و پشت شلوارک به صورت همسان یا غیرهمسان گل بوته‌هایی گلدوزی می‌شود (حسن‌پور، ۱۳۸۷: ۲۳). در سال‌های اخیر مرشد نیز از جلیقه‌ای رودوزی شده بر روی پیراهن خود استفاده می‌کند که غالباً نقوش بته‌جقه و اسلیمی دارد.

ساختار نقوش

معمولاً شلوارک‌های ورزش زورخانه دارای طرح و نقش در زمینه و حاشیه در اطراف طرح اصلی می‌باشند و نمونه‌های ساده که فقط کادربندی یا حاشیه داشته باشند، بسیار کم می‌باشد. ساختار نقوشی را که بر روی شلوارک‌های زورخانه دیده می‌شود می‌توان به شرح زیر طبقه‌بندی نمود که در جدول ۱ نیز دیده می‌شود:

طرح اصلی دیده می‌شوند.
 ۵- طرح‌های جدیدتر و امروزی: این طرح‌ها کاملاً جدید بوده و در نمونه‌های قدیمی دیده نشده‌اند. از متداول‌ترین آن‌ها نقوشی از وسایل ورزش زورخانه‌ای مثل دو عدد میل با حالت ضربداری روی هم است. هم چنین نقش قایقی که درون آن یک میل و قلب و در کنار آن درخت نخلی در زیر نور ماه تابان دیده می‌شود، از نقوش جدیدتر می‌باشند. کاربرد پارچه ترمه با نقش بته‌جقه برای تهیه شلوارک و سپس رودوزی آن با اشکال گیاهی نیز از عرضه‌های جدید می‌باشد.

در مجموع نقوش تزئینی بر روی البسه ورزش زورخانه‌ای دارای خصوصیتی به شرح زیر می‌باشند:
 - دارای قاب: کلیه شلوارک‌هایی که دارای تزئین رودوزی شده، که معمولاً یکی از اشکال بته‌جقه است، می‌باشند، حاشیه‌ای دارند که نقوش را احاطه کرده است. این قاب از خطوط به صورت مختلف تشکیل می‌شود و تعداد آن‌ها غالباً سه عدد است. تکرار نقش بته درون این حاشیه منظم است، یعنی دارای آهنگ یکسان است. تکرار همانند ممکن است عکس هم باشد، یعنی در یک طرف نقش‌ها به راست و در طرف دیگر به چپ تکرار شوند.

واحد تکرار، طرح دارای واحد تکرار شونده است که در آن نقش بته‌جقه و خطوط بیشتر به کار رفته است. تکرار طرح بته‌جقه یا در یک جهت یا در جهات مختلفی در اجزای پوشاک دیده می‌شود. این تکرارها غالباً منظم است و از الگوی خاصی تبعیت می‌کند و در ناحیه جلو و پشت شلوارک از نظم خاصی برخوردار است. بعضاً پشت شلوارک ساده بوده و فاقد نقش مرکزی است و فقط حاشیه‌ها در آن دیده می‌شود.

در مجموع نقوش تزئینی بر روی البسه ورزش زورخانه‌ای دارای خصوصیتی به شرح زیر می‌باشند:
 - دارای قاب: کلیه شلوارک‌هایی که دارای تزئین رودوزی شده، که معمولاً یکی از اشکال بته‌جقه است، می‌باشند،

	یک بته
	دو بته
	بته مادر و بچه
	مرکب
	جدید

جدول ۱: ساختار نقوش پوشاک ورزش زورخانه‌ای

(مأخذ: نگارندگان و درگاه فدراسیون بین المللی ورزش های زورخانه‌ای، دریافت مهرماه ۱۳۹۲).

پرفراز و نشیب و پهناور دارد که کمتر مسافر کاروان بلند نقوش ایرانی را بخت آن بوده است» (افروغ، ۱۳۸۹: ۱۳۴). در لغت‌نامه دهخدا آمده است که: «بته‌جقه، نوعی گل که روی پارچه‌های ترمه و قلمکار پدید آرند» (دهخدا، ۱۳۷۲، ج ۳: ۳۷۷۴).

این نقش به صورت منحنی یا هندسی زینت‌بخش هنرهای ایران بوده است. آثار کاربرد نقش‌مایه بته در هنرهای ایرانی پیش از اسلام و بعد از آن بسیار است. قدیمی‌ترین تصاویر سرو در حجاری‌های تخت‌جمشید قابل رویت است. اصولاً درخت همیشه سبز سرو نشانه‌ای از جاودانگی و زندگی دائمی است. درخت در ایران دارای ارزش زیادی بوده و «ارزش درخت چنان بود که هر کس درختی را می‌شکست مجبور بود به جرم این گناه مبلغی بپردازد» (فره‌وشی، ۱۳۶۵: ۸۹). در هنرهای اواخر ساسانیان و سده‌های نخستین اسلامی است که اولین بار هم‌زادی درخت سرو و نگاره بته‌ای آشکار می‌گردد و جای شک نمی‌ماند که این نقش‌مایه روزگار باستان، از سرو زاده شده است» (پرهام، ۱۳۷۸: ۴۰). در دوره اسلامی نیز کاربرد این نقش رواج یافته است، به نحوی که در دوره صفویه بر قالی‌های درباری دیده می‌شود. «در زمان صفویان با توجه به تأثیر هنر ایران بر هنر هندی، نگاره بته‌جقه همراه با نقش‌های قالی و شال ایرانی به هند رفت و بافندگان شال در کشمیر از این نگاره برای آرایش بافته خود بهره گرفتند و شال کشمیری با نقش بته‌جقه به ایران آمد و بته‌جقه ایرانی به «بته‌کشمیری» و «بته ترمه» معروف شد» (وکیلی، ۱۳۸۲: ۷۰). نقش بته که اقتباسی از درخت سرو است (پرهام، ۱۳۸۴: ۱۰) در تزئین شلووارک زورخانه‌ای به وفور دیده می‌شود. نقش سرو یا بته‌جقه در شلووارک زورخانه‌ای جایگزین تمثیلی برای درخت زندگی است. نقش درخت زندگی از قدیمی‌ترین نقوش مقدس ایرانیان است که در اشکال مختلفی در آثار هنری دیده می‌شود. درخت گاهی نقش غالبی در زمینه دارد و گاهی از داخل یک گل‌دان رشد کرده است.

معمولاً هنرمندان درون بته‌جقه‌ها را با نگاره‌های گوناگونی مانند گل‌ها، خطوط اسلیمی و بته‌جقه کوچک‌تر تزئین

فرم در طرح نقوش بر روی پوشاک بر مبنای اشکال هندسی و منحنی مانند، شکل گرفته است. زمینه شلووارک نیز با آرایه‌هایی تکمیل شده که غالباً از نوع خطوط منحنی بوده و در نمونه‌های جدیدتر شکوفه‌های سه‌پر و پنج‌پر نیز دیده می‌شود.

هماهنگی و تقارن در طرح، در این شلووارک‌ها نوعی تناسب و هماهنگی میان نقش‌مایه‌ها در ساختار کلی طرح به چشم می‌خورد که در کل یک نقش واحدی را ارائه می‌کند. تقارن که برابری دو چیز از جهت شکل ولی جهت رو به رویی است، از کهن‌ترین زمان‌ها در هنر ایران دیده می‌شود.

انواع نقوش بر روی شلووارک را می‌توان به نقوش: بته‌جقه - انواع نقوش هندسی - نقوش امروزی و جدیدتر تقسیم نمود که در این بخش به شرح آن‌ها پرداخته می‌شود.

۱- بته جقه

بته‌جقه، همان نقش سرو سرافکننده است که نشان راستی و فروتنی ایرانیان می‌باشد. شاید علت انتخاب این آرایه توسط هنرمندان ایرانی به عنوان نقش اصلی، مقاومت آن در برابر شرایط بد آب و هوایی و سبز بودن همیشگی آن باشد (شایسته‌فر، ۱۳۸۸: ۲۰). شاید نامیرایی این درخت در فصولی از سال برخلاف دیگر نباتات، یکی از دلایلی باشد که آن را نشانه مردانگی و نامیرایی و امیدواری کرده است. آرزوی زندگی جاویدان در هر دوره‌ای به شکلی نمایان شده است. در هنر ایران کاربرد نقش بته‌جقه در تزئین منسوجات بسیار متداول است و گاهی نقش غالب در زمینه کار را بر عهده دارد. بته را طرح تجریدی و شکلی از سرو سرخم دانسته‌اند، «طرحی تجریدی و سرو سر خمیده‌ای که از روزگاران کهن در ایران مقدس شمرده می‌شده است» (گلاب‌زاده، ۱۳۸۲: ۲۶۵) و دارای انواع متنوعی است که نام‌های گوناگونی را به خود گرفته است و در هنرهای ایران نظیر قالی، قلمکار و نگارگری دیده می‌شود. «نگاره بته‌جقه در طول مسیر خود از نزدیک‌ترین شکل به مصداقی که داشته است، تا به امروز سفری آن چنان

در درون بته بزرگ‌تر قرار می‌گیرد. به این بته «مادر و بچه» می‌گویند که احتمالاً نمادی از مهر مادری و باروری است. بته کوچک در اشکال مختلفی درون بته بزرگ‌تر جای می‌گیرد، از قبیل: یک بته بزرگ و دو بته کوچک به هم چسبیده (دوقلو) - یک بته بزرگ و یک بته کوچک متصل به آن - یک بته کوچک که بخشی از آن در داخل بته بزرگ قرار گرفته است - در دو طرف بته بزرگ دو بته کوچک تر کاملاً شبیه هم قرار گرفته است.

بته شاخ گوزنی: این نقش شبیه سایر بته‌ها است با این تفاوت که از سر بته‌ها پیچک‌هایی شبیه شاخ گوزن خارج می‌شود و در سرتاسر پارچه به صورت مورب، بته‌ها را به یک‌دیگر متصل می‌کند.

بته کج: نقش دو بته‌جقه که از قسمت پایه به هم نزدیک‌تر و از ناحیه سر از یک‌دیگر دور می‌شوند (زکریایی کرمانی، ۱۳۸۸: ۱۲۲-۱۲۴).

قابل ذکر است که تعدادی از این بته‌ها در تزئین شلوارک‌های (تنکه) ورزش زورخانه‌ای به کار می‌روند که تصاویر آن‌ها در جدول ۲ نشان داده شده‌اند.

۲- نقوش هندسی مبنا خط

انواع خطوط نظیر خطوط ساده، مورب و زیگزاگ در تزئین شلوارک‌ها به‌وفور به کار رفته است. از این اشکال برای جداسازی نقوش و یا پرکردن فضاها در سطح کار استفاده شده است. البته کمتر نمونه‌ای را می‌توان مشاهده نمود که فقط با این خطوط تزئین شده باشد و غالباً سطح زمینه با سایر اشکال تزئینی تکمیل شده است. هم‌چنین طرح خانه‌هایی به شکل مربع، مستطیل ساده افقی، عمودی و یا لوزی در تزئین زمینه شلوارک به کار رفته است. در جدول ۳ تعدادی از این نقوش دیده می‌شود.

در ایران باستان مردم به باغی آسمانی اعتقاد داشتند. این باغ بهشتی هفت حصار پی در پی داشت تا اهریمن نتواند به آن راه یابد. حاشیه‌های مکرر و خصوصاً یک حاشیه پهن و میانی

می‌کنند. سیروس پرهام معتقد است که سیر تطور این نگاره را می‌توان به سه مرحله متمایز؛ یک مرحله پیش از اسلام و دو مرحله بعد از آن تقسیم نمود. مرحله قبل از اسلام مربوط به زمانی است که جقه به شکل درخت سروی است که هنوز سر خم نکرده است. دومین دوره مربوط به نزدیک شدن فرم بته‌جقه به فرم امروزی آن است که نقش مقدسی بوده و برای مصارف تزئینی و عمومی کاربردی نداشته است. تا قبل از قرن ۱۸/۱۲ نمونه‌ای از این نقش به عنوان نقش آذینی بر روی زیراندازهایی نظیر گلیم یا فرش دیده نمی‌شود و سومین دوره نیز مربوط به کاربرد عمومی این نقش در سایر هنرهاست (پرهام، ۱۳۷۸: ۴۲).

انواع طرح بته‌ای

با توجه به شکل و خطوط، طرح‌های بته‌ای دارای انواع متنوعی هستند که عبارتند از:

بته جقه: فرم اصلی بته به «بته جقه» معروف است که شبیه سرو خمیده می‌باشد.

بته دوقلو: دو بته هم اندازه که در کنار یک‌دیگر قرار دارند.

بته بادامی: بته‌ای شبیه بادام می‌باشد که همان سرو خمیده اما بدون تزئین است.

بته قهر و آشتی: از ترکیب نمودن بته‌ها، می‌توان نقوش مختلفی ایجاد نمود. در این طرح دو بادام به صورت پشت در پشت هم قرار دارند. این بته‌ها را به‌طور معمول به نحوی نقش می‌کنند که جدا، اما کنار هم به ردیف قرار گرفته و سرشان نیز در یک جهت باشد، گاهی هم برخلاف هم نقش می‌کنند. بته‌هایی را که به این صورت ایجاد می‌شود بته‌های «قهر و آشتی» می‌نامند (آذرپاد و حشمتی رضوی، ۱۳۷۲: ۱۲۹).

بته کاج: طرح این بته به شکل میوه درخت کاج است. آن را شبیه به آتش مقدس، کاج، بادام، گلابی، کیسه چرمی و مشت بسته نیز دانسته‌اند.

بته مادر و بچه: در این نقش دو بته وجود دارد که یکی بزرگ‌تر و دیگری کوچک‌تر است، بته کوچک‌تر در کنار یا

در آثار هنری ایران و به‌ویژه در قالی نشان همین دیوارهاست. در این باغ انواع جانوران و گیاهان وجود داشت و احتمالاً در کنار اولین دیوار درونی باغ با بین دیوارها جوی‌های باریک آب وجود داشت. در آثار هنری تصور این باغ بهشتی مورد اقتباس هنرمندان قرار گرفته و حرکت آب در جوی‌ها با خط‌های موجی نشان داده شده است (حصوری، ۱۳۸۱: ۲۶-۲۳). تعداد

نوع بته	توضیح	نمونه
بته جقه	فرم اصلی بته به بته‌جقه معروف است و این همان نقشی است که شبیه سرو خمیده بوده از هنر ایران به هند وارد شده و در شال کشمیری نیز رواج یافته است.	
بته دوقلو	دو بته به یک اندازه در کنار یک‌دیگر قرار دارند. به علت ساختار قطعه شلوارک دو بته در بالا و پایین هم‌قرار می‌گیرند.	
بته بادامی	بته‌ای شبیه بادام که همان سرو خمیده بدون تزئین است	
بته مادر و بچه	این نقش از دو بته تشکیل شده که یکی بزرگ‌تر و دیگری کوچک‌تر است به طوری که بته کوچک‌تر در کنار یا در درون بته بزرگ‌تر قرار گرفته است.	

جدول ۲: نقوش متداول بته‌جقه در شلوارک زورخانه.

نام	توضیح	نمونه
خطوط	از شکل‌گیری خطوط افقی، عمودی و مورب اشکال هندسی یا ترکیبی به دست می‌آید. نقش خطوط راه‌راه از قدیمی‌ترین نقوش کاربردی است که به‌وفور در تزئینات به‌کار رفته است.	
خطوط	از به‌هم پیوستن خطوط مورب طرح‌های شکسته ایجاد می‌شود. این طرح ساده مورد توجه هنرمندان قرار گرفته است.	
خطوط اسلیمی	اسلیمی انواع بسیار زیاد دارد و معمولاً این طرح در بیشتر قالی‌ها و رودوزی‌ها به‌کار می‌رود. اسلیمی در هنرهای ایرانی از یک منبع خطی دوار حلزونی‌گونه آغاز می‌شود و در سطحی مشخص همه فضا را پر می‌کند (فرید، ۱۳۹۰: ۱۹).	

جدول ۳: نقوش هندسی در تزئینات شلوارک ورزش زورخانه‌ای

(مأخذ: نگارندگان و درگاه فدراسیون بین‌المللی ورزش‌های زورخانه‌ای، دریافت مهرماه ۱۳۹۲).

از آزادگی می‌دانند که از قید و بند رهاست. درخت سرو در باغ‌های ایرانی حضور مستمری دارد و نقش آن در انواع زیراندازها و سایر هنرهای کاربردی و تزئینی دیده می‌شود. مقاومت سرو در برابر سرما و توفان‌های سخت، مثال‌زدنی است. پهلوانان باستانی ایرانی در برابر حمله متجاوزان به کشور پایداری می‌کردند و از خود دل‌آوری‌ها نشان می‌دادند. اگر نمود باورهای مردمان قدیم در مصنوعات و پوشاکشان آشکار شود، کاربرد نقش سرو در پوشاک پهلوانان نیز نشانه‌ای از مقاومت و دلیری آنان می‌تواند باشد. هم‌چنین سرو نمادی از مردانگی و امیدواری است که از صفات بارز پهلوانان ایرانی به‌شمار می‌رود. این نمادها برآمده از باورها و هنر مردم ایران می‌باشد و پهلوانان در پی پاسداری از کشور در هنگام تجاوز بیگانگان با امید به پیروزی نهایی، مردانه نبرد می‌کردند و در آرزوی نامیرایی و یافتن اکسیر زندگی، نقش بته را بر پوشاک خود می‌انداختند تا نمادی باشد برای بیان اندیشه‌هایی که توصیف کلامی آن‌ها مشکل بود.

باغ بهشت‌گونه ایرانی ویژگی‌هایی دارد که از جمله آب‌راه‌های آن است که معمولاً به صورت خطوط سه‌تایی یا پنج‌تایی در دور نقش‌ها دیده می‌شود. آب همواره نقش مهمی در زندگی بشری داشته و مناطقی که آب کافی داشته‌اند، همواره از مراکز تمدن بشری بوده‌اند. در سفالینه‌های پیش از تاریخ نقش آب به‌وفور دیده می‌شود و با نمادهای گوناگونی که مرتبط با آن هستند، نشان داده شده‌است. احتمالاً خطوط موجی شکل بر روی شلوارک‌ها که به صورت قابی نقش بته‌جقه را احاطه می‌کند، نمادی از آب و شاید باغ بهشت باشد. خطوط اسلیمی نیز از دیگر تزئینات شلوارک زورخانه است. اسلیمی نقشی تزئینی با ساقه‌های مارپیچی است که ابتدا و انتهای آن مشخص نیستند. اسلیمی را نمودار تجریدی از درخت زندگی دانسته‌اند که با پیچش‌های مداوم و هماهنگ خود طرح ویژه‌ای از درخت را ارائه می‌کند. در آثاری که از دوره ساسانی برجا مانده است، درخت زندگی غالباً در میان دو حیوان یا دو پرنده به صورت رو به رو قرار دارد که این

حاشیه‌ها در آثار هنری ایران اساساً هفت عدد است و زمانی که مساحت زمینه کوچک می‌شود، گاهی تعداد آن به پنج یا سه عدد کاسته می‌شود و معمولاً تعداد حاشیه‌ها فرد است. در حاشیه‌های سه‌تایی حاشیه اول و سوم ساده و حاشیه وسطی موجدار است.

۳- نقوش جدیدتر و امروزی:

امروزه نقوشی بر روی شلوارک‌ها رودوزی می‌شوند که در نمونه‌هایی که از گذشته برجای مانده است، دیده نمی‌شود و جدیدتر می‌باشد. این اشکال منشاء خاصی نداشته و تنها نشأت گرفته از ذهن هنرمندان گلدوزی است که بر روی این شلوارک‌ها تزئین می‌نمایند. در جدول ۴ تعدادی از نمونه‌های جدیدتر دیده می‌شود.

جدول ۴: نمونه‌های جدید تزئینات شلوارک زورخانه‌ای

(مأخذ: نگارندگان و درگاه فدراسیون بین‌المللی ورزش‌های

زورخانه‌ای، دریافت مهرماه ۱۳۹۲).

محققان تأکید کرده‌اند که نقش بته‌جقه تمثیلی از نقش سرو، درخت خوش‌قامت، است که بار نمی‌دهد از آن‌رو آن را نمادی

آثار مضبوط تقریباً به اوایل قرن سیزدهم/هفتم بازمی‌گردند. اما مسلماً دوره صفویه آغاز دوران شکوفایی این ورزش بوده که در ادامه در دوره قاجار مورد حمایت دربار قرار گرفته است. لباس سنتی ورزشکاران زورخانه‌ای عبارتست از: نطعی، شلوارک، پیراهن ورزشی و لنگ. شلوارک دارای تزئینات رودوزی می‌باشد و از نقوش متداول در هنر ایران در تزئین آن استفاده می‌شود. شلوارک در سده‌های پیشین نیز از اجزای مهم پوشاک زورخانه شمرده می‌شد که به لباس ورزش باستانی معروف بود و در حال حاضر نیز استفاده می‌شود. هرچند در طول تاریخ تحولاتی در جنس و تزئینات آن ایجاد شده، اما این تحولات چندان عمیق نبوده است. احتمالاً این شلوارک‌ها در گذشته تماماً از چرم تهیه می‌شدند و امروزه جنس آن‌ها تغییر یافته است.

شیوه تزئین شلوارک از اسلوب خاصی تبعیت می‌کند. طرح و نقش‌های به‌کار رفته در آن ریشه در نمادهای هنری ایران دارد. طرح‌های تزئینی شلوارک غالباً شامل انواع بته‌جقه، بته بادامی، دو قلو و بته مادر و بچه است. این نقوش معمولاً درون حاشیه‌هایی قرار می‌گیرند که حاشیه غالباً از خطوط صاف و موج سه‌تایی تشکیل می‌شود. گاهی در نقش بته، پایه‌ای در زیر آن دیده می‌شود که نقش گلدان است و نمایانگر گلدانی است که درخت زندگی از آن سر برافراشته و رشد کرده است. این گونه طراحی در پارچه‌های دوره صفوی نیز دیده می‌شود. در طرح کلی، هماهنگی و تناسب در آرایه‌های شلوارک آن‌را به قابی مزین تبدیل کرده که با پیروی از شیوه تزئین ساسانی اصل تقابل و تقارن در آرایه‌های آن دیده می‌شود. هم‌چنین خطوط ساده، مورب و زیگزاگ برای جداسازی نقوش و یا پر کردن فضاها در سطح شلوارک استفاده شده است.

اساس طرح‌های ایرانی و سنتی بر پایه اسطوره‌ها، باورها و آیین مردم این سرزمین شکل گرفته است. هنرمندان مسلمان ایرانی در آثار هنری خود زیبایی‌ها را نمایان می‌سازند و شاید رمزگونه بودن نقوش، محملی برای ارائه مفاهیمی معنوی باشد. اما امروزه مفاهیم نمادی و رازگونه این نقوش دگرگون

جانوران از درخت زندگی و میوه آن، که رمز عمر جاودانی است، محافظت می‌کنند. برای جاویدان شدن و نامیرایی باید با این محافظان جنگید و پیروز شد. درخت سرو در دوران باستان جنبه‌ای آیینی داشت و نماد نامیرایی و جاودانگی محسوب می‌شد و در دوره اسلامی به نقشی تزئینی تبدیل شده است.

بته می‌تواند عاملی برای ارائه یک ترکیب‌بندی جدید هنری باشد و با حفظ هویت گیاه‌گونگی خود تغییر شکل دهد و در اشکال گوناگونی ظاهر گردد. استمرار و گوناگونی انواع بته‌جقه در هنر سنتی ایران حاصل خلاقیت هنرمندان است (افروغ، ۱۳۸۸: ۴۵). در هنر سنتی ایرانی نقش‌ها فقط جنبه‌ای تزئینی ندارند، بلکه بستری برای بیان مفاهیم نمادین می‌باشند. بته‌جقه یکی از نقوش تزئینی متداول و کاربردی در هنرهای سنتی ایران است که به وفور مورد استفاده هنرمندان قرار گرفته و تاکنون نظرات مختلفی در باره منشأ آن بیان شده است. پژوهشگران ایرانی غالباً معتقدند که بته در اصل سروی است که تارک آن خم شده است. هنرمندان با حفظ هویت بته‌جقه با خلاقیت و نوآوری در هنرهای گوناگونی از آن به صورت انتزاعی استفاده نموده‌اند. اگرچه تعبیر دیگری از این نقش که به وفور در هنر ایران از دوره باستان تا عصر حاضر دیده می‌شود، ارائه شده است، اما اصالتاً بته‌جقه یک نقش کهن ایرانی است که مورد توجه هنرمندان قرار گرفته و در دوره اسلامی در دست‌بافته‌ها و سایر هنرهای ایرانی به‌کار رفته است. آثار مختلفی با این نگاره با حفظ هویت بته بودن تزئین می‌گردد و هنرمندان با احترام به طبیعت اولیه بته‌جقه در آن تغییراتی ایجاد کرده و جهت تزئین به‌کار برده‌اند.

نتیجه‌گیری

پهلوانی و دلاوری با کسب افتخارات، متعلق به ایرانیان است و دارای تاریخی بسیار کهن می‌باشد. اگرچه ورزش‌های گوناگونی در دوره باستان در ایران وجود داشته، اما از آغاز ورزش باستانی یا زورخانه‌ای مکتوبات چندان وجود ندارد.

گشته و شاید به مفاهیم محتوایی آن‌ها نیز توجهی نمی‌شود. هنرمندان با تأسی از استادان خود و بهره‌گیری از نقش‌های سنتی بدون توجه به معانی آن‌ها، از این نقوش در آثار خود استفاده می‌کنند. لذا تغییراتی در شیوه‌های نقش‌پردازی که در گذشته بوده به تدریج در حال شکل‌گیری است و دلیل آن وجود آرایه‌هایی است که حداقل در سده معاصر در این پوشاک دیده نشده است که از جمله می‌توان به کاربرد نقش قلب و قایق در این پوشاک اشاره نمود.

پی‌نوشت‌ها

۱. از پزشکان معتبر ایرانی
۲. کمان گروه کمان تیراندازی نبود بلکه کمانی بوده احتمالاً از فلز و با آن مثل فلاخن وزنه‌ای را به سوی هدفی پرتاب می‌کردند (انصاف‌پور، ۱۳۶۸: ۵۲).
۳. ورزشکاری که به مرحله پهلوانی رسیده است.
۴. پهلوان شهر
۵. لچکی بستن لنگ: یعنی گوشه طرف راست لنگ را به طرف چپ بدن آوردن.

فهرست منابع

- آذریاد، حسن و فضل‌الله حشمتی رضوی. (۱۳۷۲). **فرشنامه ایران**. تهران: موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- افروغ، محمد. (۱۳۸۹). **نماد و نشانه‌شناسی در فرش ایران**. تهران: موسسه انتشاراتی جمال هنر.
- افروغ، محمد. (۱۳۸۸). «عقلانیت در هنر ایران». کتاب ماه هنر، اردیبهشت، (صص ۴۶-۴۲).
- انصاف‌پور، غلامرضا. (۱۳۶۸). **تاریخ و فرهنگ زورخانه و گروه‌های اجتماعی**. تهران: وزارت فرهنگ و هنر - مرکز مردم‌شناسی ایران.
- **بررسی فرهنگی - اجتماعی زورخانه‌های تهران (۲۵۳۵)**. تهران: شورای عالی فرهنگ و هنر - مرکز مطالعات و هماهنگی فرهنگی.
- بهار، مهرداد. (۱۳۵۱). «ورزش باستانی ایران و آیین مهر».

- فرهنگ و زندگی، شماره ۱۰، زمستان، (صص ۷).
- پرتو بیضایی کاشانی، حسین. (۱۳۸۲). **تاریخ ورزش باستانی ایران: زورخانه**. تهران: زوار.
- پرهام، سیروس. (۱۳۷۸). «از سرو تا بته»، نشر دانش، سال شانزدهم، شماره چهار، (صص ۴۰).
- پرهام، سیروس. (۱۳۸۴). «از سرو تا بته». **فرش دستباف ایران**، شماره ۲۵ و ۲۶، سال نهم، (صص ۸-۱۳).
- حسن‌پور، غلامحسین. (۱۳۸۷). **ورزش‌های بومی، سنتی و محلی**، تهران: بامداد کتاب.
- حسین‌پور، معصومه و سید حسن سلطانی. (۱۳۸۹). «پوشش پهلوانان زورخانه». کتاب ماه هنر، شماره ۱۴۶، (صص ۱۰۲-۱۱۲).
- حصوری، علی. (۱۳۸۱). **مبانی طراحی سنتی در ایران**. تهران: چشمه.
- درگاه فدراسیون بین‌المللی ورزش‌های زورخانه‌ای، ریشه‌ها و بنیادهای تاریخی ورزش‌های زورخانه‌ای، مهرماه ۱۳۹۲.
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۲). **لغت‌نامه**. ج ۳ و ۱۳، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- زکریایی کرمانی، ایمان. (۱۳۸۸). **شال‌های ترمه کرمان (گذشته، حال، آینده)**. تهران: مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری.
- شایسته فر، مهناز. (۱۳۸۸). «ساجی یزد تا دوام خلاقیت و ابتکار»، کتاب ماه هنر، شماره ۱۳۴، (صص ۱۶-۲۵).
- صدیقی، مصطفی. (۱۳۴۳). «زورخانه و ورزش باستانی»، **فرهنگ و زندگی**، دوره ۳، شماره ۱۲۶، (صص ۶-۱۵).
- عقیلی، اسفندیار. (۱۳۸۱). **سیری در ورزش باستانی و کشتی پهلوانی (ایران و لرستان)**. خرم‌آباد: افلاک.
- فره‌وشی، بهرام. (۱۳۶۵). **ایرانویچ**. تهران: دانشگاه تهران.
- فرید، امیر. (۱۳۹۰). «**جایگاه خط منحنی در نقوش ایرانی**»، هنرهای زیبا، شماره ۴۶.
- گلاب‌زاده، سیدمحمدعلی. (۱۳۹۰). **زن کرمانی، روشنای زندگانی**. کرمان: موسسه فرهنگی کرمان شناسی.
- مجیدی خامنه، فریده. (۱۳۸۳). «**نمادها در پوشاک زورخانه‌ای**».

نامه پژوهشگاه میراث فرهنگی، شماره ۷.

• مختاری، ابراهیم، (۱۳۸۸). میراث پهلوانی. تهران: نشر چشمه.

• وکیلی، ابوالفضل. (۱۳۸۲). شناخت طرح‌ها و نقشه‌های

فرش ایران و جهان. تهران: نقش هستی.

• هال، جیمز. (۱۳۸۹). فرهنگ نگاره‌ای نمادها در هنر

شرق و غرب. (رقیه بهزادی، مترجم)، تهران: انتشارات فرهنگ

معاصر.

The Inspection of the Designs and Symbols on the training Clothes of Zurkhaneh

Farideh Talebpour¹, Mohammad Veysian²

1-Associate Professor- Alzahra University-Art Department

2-Iran National Carpet Centre, Tehran, Iran

Abstract

Zhorkhaneh is a place that has a close relation with heroic and from ancient times it has been a place for training powerful men to fight enemies and protect country from the invasion of offenders. Attending in Zorkhaneh and participating in its ceremonies has special rules of etiquette and performing the athletic exercise by the heroics demands wearing special kinds of sports clothes. This training clothes which is known as "Tonban" or "Tonkeh" have special characteristics and the athletes should pass orders of circumstances to be allowed to wear it. In spite of the fact that the clothes of Zorkhaneh sports in Iran has an ancient and archaic background, but it has not been studied clearly and comprehensively. This clothes always prepared from fabric and leather and decorated from the traditional designs which rooted in ancient art of Iran and contains symbolic designs. The prevalent decorated designs in this clothes is mostly from botanical motifs such as Boteh Jegheh which appears in various forms and types and known as a symbol of cypress tree. Boteh by reserving its herbal essence is able to appear in other shapes and forms which is the consequence of art and creativity of the artists in different ages. The designs are as the results of customs, myths and believes of the past people that comes into the views in training clothes of the Zurkhaneh symbolically.

Aims:

1. Studying the Zorkhaneh clothes and its decorations
2. Studying the designs and symbols in Zorkhaneh clothes

Questions:

1. What are the components of Zorkhaneh clothing?
2. How is the decorated designs and motifs in Zorkhaneh clothes and what kinds of concepts they represent?

The method of collecting matters and data that is used in this research was based on the library, documentary and field study which has been accomplished by descriptive-comparative methods.

Key words: Zorkhaneh, Clothes, Designs, Symbols.